

ks. Szymon Fedorowicz

Oficjum o świętym Florianie w średniowiecznych brewiarzach krakowskich

Kult liturgiczny św. Floriana w Kościele krakowskim w średniowieczu przechodził zmienne koleje losu. Od chwili sprowadzenia relikwii tego męczennika z Włoch do Krakowa przez Kazimierza Sprawiedliwego i biskupa Gedkę w 1184 roku z całą pewnością zaczął się czas oddawania liturgicznej czci należnej patronowi, którego doczesne szczątki spoczęły w najważniejszej świątyni lokalnego Kościoła, to znaczy w katedrze. Nie zachowały się jednak żadne księgi liturgiczne z tego okresu, nawet z czasów znacznie późniejszych, ani też inne dokumenty, które potwierdzałyby te – zresztą jak najbardziej uzasadnione – przypuszczenia. Dlatego też nie wiemy nic na temat liturgicznego kultu św. Floriana, który zapewne rozwijał się i zakorzeniał w świadomości religijnej nie tylko krakowskiego duchowieństwa, ale też ludu całej ziemi i diecezji krakowskiej. Przyjmujemy zatem, że początkowo był duży i cieszył się najwyższym stopniem liturgicznej celebracji¹.

Niebawem jednak, w 1253 roku nastąpiła kanonizacja św. Stanisława, który jako święty rodzimy znacznie łatwiej przyjął się jako patron młodego Kościoła. Jego bardzo szybko rozwijający się kult skutecznie zepchnął nabożeństwo do św. Floriana na dalszy plan, doprowadzając je do poważnego osłabienia. Nie mniej istotną przyczyną, dla której ten kult podupadł, był brak hagiografii, opisu męczeństwa, który w średniowieczu był bardzo ważnym punktem odniesienia dla religijnej czci oddawanej świętemu patronowi. Nikt jej nie przywiózł ani nie sporządził na miejscu dla potrzeb kultu. Ten „importowany” święty był więc dla wiernych obcym i nieznanym, a wobec braku jego życiorysu nie można było przybliżyć im tej postaci. Żywoty odgrywały również ważną rolę w kulcie liturgicznym, gdyż *vitae sanctorum* wchodziły w skład brewiarzowego oficjum, a nie miało specjalnego znaczenia to, że najczęściej dysponowano tylko zręcznie i świadomie zredagowaną legendą. Tak zatem kult św. Floriana w Kościele krakowskim stał się podrzęd-

---

¹ Por. K. Dobrowolski, *Dzieje kultu św. Floriana w Polsce do połowy XVI wieku*, Warszawa 1923, s. 38, 42, 45, 53.

ny z tendencją dalszego pomniejszania go². Wyraźnie świadczą o tym statuty biskupów krakowskich, którzy określali w tych dokumentach rangę liturgicznego obchodu różnych świąt w diecezji krakowskiej, w tym i św. Floriana. Biskup Nanker w 1320 roku określił obchód św. Floriana w randze *semi-duplex*, a więc w nie najwyższej³, zaś biskup Piotr Wysz w latach 1392–1396, nie wspominając o randze, ograniczył go tylko do Krakowa i jego okolic⁴.

Sytuacja ta zmieniła się niespodziewanie za czasów biskupa Zbigniewa Oleśnickiego. Ten był proboszcz kolegiaty św. Floriana na Kleparzu zapewne miał duże nabożeństwo do zapomnianego patrona. W statutach wydanych w 1436 roku postanowił, aby liturgiczny kult tego świętego odbywał się w randze równej innym patronom królestwa, a mianowicie św. Wojciechowi, św. Stanisławowi i św. Wacławowi. Oznaczało to rangę najwyższą, to znaczy *duplex* z oktawą w całej diecezji krakowskiej. Powody, dla których biskup Zbigniew Oleśnicki podjął taką decyzję, były poważne: w kościele katedralnym spoczywają relikwie przesławnego świętego męczennika, którego zasługi i wstawiennictwo u Boga są dla całego państwa polskiego coraz skuteczniejsze⁵. Od tego czasu kult św. Floriana – nie zagrażając już mocno zakorzonemu kultowi św. Stanisława – na nowo zaczął się rozwijać. Dodatkowym sprzyjającym czynnikiem o ogromnym znaczeniu była sporządzona w połowie wieku XIII legenda *Passio sancti Floriani*, która dotarła również do Polski⁶.

O liturgicznym znaczeniu święta ku czci św. Floriana świadczą rubryki w dwóch brewiarzach informujące, że jeśli w dzień tego patrona, to znaczy 4 maja, przypadnie uroczystość Wniebowstąpienia Pańskiego, wówczas jego obchód przenosi się na piątek⁷, czyli nazajutrz, albo na sobotę⁸. Jeśli bowiem jakiś obchód nie miał wysokiej rangi, to w przypadku takiej zbieżności świąt po prostu go pomijano. A inne trzy kodeksy jeszcze inaczej podkreślają to znaczenie, podając, że nazajutrz po święcie św. Floriana, czyli 5 maja, oraz

² Por. tamże, s. 65–70. Zob. A. Witkowska, *Kulty pątnicze piętnastowiecznego Krakowa*, Lublin 1984, s. 77.

³ *Najstarsze statuty synodalne krakowskie biskupa Nankera z 2 października 1320 r.*, opr. X. J. Fijałek, Kraków 1915, s. 26.

⁴ *Statuta Synodu krakowskiego z r. 1392–1396*, [w:] *O pracach przygotowawczych do historii prawa kanonicznego w Polsce*, wyd. B. Ulanowski, Kraków 1887, s. 40; *Statuta synodalia episcoporum Cracoviensium XIV et XV saeculi*, opr. U. Heyzmann, Cracoviae 1875, s. 58 (Starodawne Prawa Polskiego Pomniki, 4). Zob. W. Schenk, *Kult świętych w Polsce*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 13 (1966) z. 4, s. 87; tenże, *Z dziejów liturgii w Polsce*, [w:] *Księga tysiąclecia katolicyzmu w Polsce*, Lublin 1969, t. 1, s. 184–185.

⁵ Por. *Statuty synodalne krakowskie Zbigniewa Oleśnickiego (1436, 1446)*, opr. S. Zachowski, Kraków 1915, s. 47.

⁶ Por. K. Dobrowolski, *Dzieje kultu św. Floriana*, dz. cyt., s. 94, 98.

⁷ Por. Biblioteka Jagiellońska, rkps 1256.

⁸ Por. Biblioteka Jagiellońska, rkps 166/54.

po święcie św. Jana (*Johannis ante portam latinam*), czyli 7 maja, w godzinach brewiarzowych odmawia się wszystko ze święta św. Floriana⁹.

Pokrótce przedstawiona historia liturgicznego kultu św. Floriana w Kościele krakowskim znajduje pewne odzwierciedlenie i potwierdzenie w brewiarzach krakowskich, które od średniowiecza dotrwały do naszych czasów. Znamy czternaście tego typu kodeksów rękopiśmiennych, spośród których na pewno aż 9 pochodzi z kościoła katedralnego¹⁰, zaś 3 inne najprawdopodobniej z kleparskiej kolegiaty¹¹. Proweniencja dalszych dwóch pozostaje nieustalona¹².

Opis oficjum brewiarzowego o św. Florianie

Nie wiadomo, jak wyglądało oficjum o św. Florianie w pierwszym okresie kultu w Kościele krakowskim. Nie zachowały się bowiem żadne chórowe księgi liturgiczne z tego czasu, zaś najstarszy ocalały brewiarz datowany jest w swojej zasadniczej części na lata 1254–1267. Jednak wszystko, co zapisano w nim w rubryce pod świętem św. Floriana męczennika, to modlitwa-kolekta *Deus qui nos annua*¹³. Inne znane kodeksy pochodzą dopiero z końca XIV wieku. W nich oficjum o św. Florianie nadal przedstawia się bardzo skromnie: dwa z nich posiadają wciąż tylko tę samą kolektę¹⁴, zaś trzeci kodeks zawiera więcej elementów oficjum, które jednak jako teksty zaczerpnięte (z wyjątkiem własnej oracji) z *commune* były później stopniowo zastępowane przez *propria*, chociaż nie zostały wyeliminowane całkowicie¹⁵.

Teksty oficjum na święto św. Floriana w brewiarzach krakowskich przedstawiają się dosyć niejednolicie. Zawierające je piętnastowieczne egzemplarze w większości używane były – jak wspomnieliśmy wyżej – w katedrze na Wawelu i zapewne na potrzeby tego kościoła zostały sporządzone. Ale niektóre spośród zachowanych brewiarzy używane były w kolegiacie św. Floriana na Kleparzu i odróżniają się od katedralnych tym, że – mimo iż

---

⁹ Por. Archiwum Kapituły Metropolitalnej na Wawelu, rkps KP 31; Biblioteka Czartoryskich, rkps 2780; Biblioteka Ossolineum, rkps 5706.

¹⁰ Por. Archiwum Kapituły Metropolitalnej na Wawelu, rkps KP 26, 27, 29, 30, 31, 32, 33; Biblioteka Czartoryskich, rkps 2780; Biblioteka Paulinów w Krakowie, rkps B 18.

¹¹ Por. Biblioteka Jagiellońska, rkps 1255, 1256, 1258.

¹² Por. Biblioteka Ossolineum, rkps 5706 (jego wręcz kieszonkowe rozmiary mogłyby wskazywać na to, że używany był w podróży, niewykluczone, że właśnie przez kanoników wawelskich) oraz Biblioteka Jagiellońska, rkps 166/54.

¹³ Por. Archiwum Kapituły Metropolitalnej na Wawelu, rkps KP 33, k. 282r.

¹⁴ Por. Archiwum Kapituły Metropolitalnej na Wawelu, rkps KP 26, k. 309r, KP 32, k. 345r.

¹⁵ Por. Archiwum Kapituły Metropolitalnej na Wawelu, rkps KP 27, k. 278r.

wszystkie sporządzone zostały przed rokiem 1436¹⁶ – posiadają legendę o św. Florianie podaną bądź w całości, bądź we fragmentach. Zapisy te różnią się nieznacznie między sobą zarówno w formie stylistycznej, jak i w objętości wykorzystanego tekstu. Natomiast brewiarze wawelskie, które powstały przed tą datą, nie posiadają żadnych urywków tej legendy. Istotną zmianę dostrzegamy dopiero w kodeksach, które pochodzą z późniejszych dziesięcioleci XV wieku¹⁷. Pojawiły się w nich duże wyjątki legendy¹⁸, a oficjum stało się pełniejsze i coraz lepiej uporządkowane¹⁹, zmierzając do swego apogeum, jakim było oficjum rymowane²⁰.

Wspomniana niejednorodność polega najpierw na niepełnym zapisie przewidzianego oficjum (w tym przypadku poszczególne kodeksy poniekąd się uzupełniają), a następnie na zachodzących różnicach w zestawieniu konkretnych formuł, co prawdopodobnie zależało od upływającego czasu, ale też – być może – od miejsca, w którym z danej księgi korzystano. Niektóre brewiarze zawierają bardzo skromną ilość tekstów oficjum, inne natomiast posiadają pełniejszy ich zbiór. Nie można jednak mówić o ewentualnych wariantach oficjum o św. Florianie, raczej o przemieszaniu różnych jego elementów w poszczególnych brewiarzach, możliwe, że na drodze wzajemnych zapożyczeń, co w rezultacie stało się przyczyną rozmaitych odmienności. Można natomiast powiedzieć, że ewoluując, oficjum to przeszło drogę od formuł zapożyczanych z *commune* do w pełni ukształtowanego zbioru formuł własnych. Stopniowo pojawiające się elementy oficjum rymowanego wykorzystywane były coraz częściej i najpierw mieszały się ze wspólnymi, aby później stać się dominującymi.

Jak przekonuje Kazimierz Dobrowolski, wszystkie własne teksty oficjum o św. Florianie znajdujące się w kodeksach polskich są pochodzenia obcego, a ściślej są „w całości produktem niemieckim, poza częściami lekcycj, przerobionymi z translacyjnej legendy polskiej oraz drobnymi różnicami stylistycznymi i treściowymi [...]”. Polscy poeci liturgiczni nie dorzucili jednak ani jednego wiersza do tej wiązanki²¹. Poszczególne formuły powstały prawdopodobnie w całości w opactwie Sankt Florian w Górnej

¹⁶ Por. *Catalogus codicum manuscriptorum medii aevi latinorum qui in Bibliotheca Jagellonica Cracoviae asservantur*, vol. VII, Cracovia 2000, s. 278, 283, 293.

¹⁷ Wiek poszczególnych kodeksów wawelskich według: W. Danielski, *Kult św. Wojciecha na ziemiach polskich w świetle przedtrydenckich ksiąg liturgicznych*, Lublin 1997, s. 342; *Studia z dziejów liturgii w Polsce*, red. M. Rechowicz, W. Schenk, Lublin 1976, t. 2, s. 17–18.

¹⁸ Por. Biblioteka Jagiellońska, rkps 166/54, k. 487v–488r.

¹⁹ Por. Biblioteka Paulinów w Krakowie, rkps B 18, s. 551–553; Biblioteka Jagiellońska, rkps 1258, k. 231v–233v.

²⁰ Por. Biblioteka Czartoryskich, rkps 2780, s. 726–730.

²¹ K. Dobrowolski, *Dzieje kultu św. Floriana*, dz. cyt., s. 116.

Austrii, w głównym miejscu kultu tego świętego, i sprowadzone zostały do Polski na potrzeby liturgii lokalnego Kościoła.

A oto jak przedstawiają się poszczególne elementy liturgiczne oficjum o św. Florianie w kolejnych godzinach kanonicznych krakowskich brewiarzy średniowiecznych. Na I nieszpory brewiarze te podają najpierw antyfonę: *Beatus vir qui suffert*²² lub *Invicti militis tui*²³, przy której od razu jest informacja: „psalmy *Laudate*”²⁴. Były to psalmy rozpoczynające się od słów „Laudate” lub „Lauda”²⁵, czyli 112, 116, 145, 146 i 147 i stosowano je z zasady na święto męczennika²⁶. Nasze brewiarze używają w tym miejscu takich określeń: „Laudate per totum”, „Omnia laudate”; niektóre natomiast podają wprost, że psalmy brane były z tekstów wspólnych o jednym męczenniku²⁷ lub też – w jednym przypadku – z dnia bieżącego²⁸. Po pozostałe antyfony sięgano do święta św. Wacława²⁹: *Stola iocunditatis, Iustum deduxit, Hic est vere martyr, Iste cognovit*³⁰. Responsorium mogło być *Filie Hierusalem*³¹ albo *Beate martyr Floriane*³². Również hymny przewidywano różne: *Chorus nove*³³ lub *Vita sanc-*

---

²² Archiwum Kapituły Metropolitalnej na Wawelu, rkps KP 27, k. 278r; KP 29, k. 299r-v; KP 30, k. 313v–314r; KP 31, k. 317v–318r; Biblioteka Jagiellońska, rkps 1255, k. 344r-v; 1256, k. 276r; Biblioteka Ossolineum, rkps 5706, s. 448–450.

²³ Biblioteka Jagiellońska, rkps 1258, B 18.

²⁴ Archiwum Kapituły Metropolitalnej na Wawelu, rkps KP 29, 30; Biblioteka Jagiellońska, rkps 1258, B 18.

²⁵ Tak podaje statut 13 biskupa Nankera: „quod in festo duplici ad primas vespervas psalmi dicantur *Laudate per omnia cum propriis illius festi antiphonis unica vel pluribus*” – *Najstarsze statuty synodalne krakowskie*, dz. cyt., s. 25.

²⁶ Por. W. Danielski, *Kult św. Wojciecha*, dz. cyt., s. 167. W psalterzu tygodniowym psalmi 112 i 116 odmawiano w nieszpórach sobotnich, natomiast 145, 146 i 147 w nieszpórach niedzielnych; por. *Liber horarum canonicarum secundum veram rubricam siue notulam ecclesie Cracoviensis*, Cracoviae 1507–1508, Jan Haller, k. 197r, 198r, 204v–205r.

²⁷ Por. Archiwum Kapituły Metropolitalnej na Wawelu, rkps KP 27.

²⁸ *Psalmi feriales* – Biblioteka Jagiellońska, rkps 1256.

²⁹ Taką informację podają tylko Archiwum Kapituły Metropolitalnej na Wawelu, rkps KP 31 i Biblioteka Jagiellońska, rkps 1255; natomiast B 18 informuje, że antyfony należy zacerpnąć „de uno martyre”.

³⁰ Archiwum Kapituły Metropolitalnej na Wawelu, rkps KP 27, 29, 30; Biblioteka Jagiellońska, rkps 1256, 1258; Biblioteka Ossolineum, rkps 5706.

³¹ Archiwum Kapituły Metropolitalnej na Wawelu, rkps KP 29, 31; Biblioteka Jagiellońska, rkps 1255, 1256; Biblioteka Ossolineum, rkps 5706.

³² Biblioteka Jagiellońska, rkps 1258, B 18.

³³ Archiwum Kapituły Metropolitalnej na Wawelu, rkps KP 29, 31; Biblioteka Jagiellońska, rkps 1256, 1258; Biblioteka Ossolineum, rkps 5706.

torum³⁴, a antyfony do *Magnificat: Filie Hierusalem*³⁵ bądź *O florem eden*³⁶. Natomiast zawsze taka sama we wszystkich brewiarzach była kolekta własna o św. Florianie: *Deus qui nos annua*. Zaraz po tej modlitwie w paru kodeksach podano responsorium *Christus resurgens*³⁷.

Niektóre brewiarze zaznaczają następnie *commemoratio de s. Cruce*, co polegało na wykonaniu antyfony *Helena desiderio orat cum lacrimis*³⁸ z werselem *Per signum crucis*³⁹ ze święta obchodzonego poprzedniego dnia, czyli 3 maja.

W matutinum antyfona do *invitatorium* mogła być: *Alleluia. Regem martyrum*⁴⁰ lub *Florem quo floret Florianus*⁴¹ z psalmem *Venite*⁴² (94) i hymn *Aurora lucis*⁴³. Następnie brewiarze podają antyfony do psalmów: *In Floriano latuit, Ingerebat ultroneus, Studiis cum crudelibus*⁴⁴ wraz z psalmami: *Beatus vir*⁴⁵

³⁴ Biblioteka Jagiellońska, rkps 1256.

³⁵ Biblioteka Jagiellońska, rkps 1256.

³⁶ Biblioteka Jagiellońska, rkps 1258; Biblioteka Paulinów w Krakowie, rkps B 18. Ciekawą wskazówkę znajdujemy w tym miejscu w brewiarzach z Biblioteki Jagiellońskiej, rkps 1255, i Archiwum Kapituły Metropolitalnej na Wawelu, rkps KP 29 i 31: psalmy do drugiego nokturnu w matutinum należy zacerpnąć ze zbioru o jednym męczenniku, zaś wszystko inne z oficjum o św. Jerzym (Biblioteka Jagiellońska, rkps 1255, KP 29 – gdzie brak również trzech czytań na nokturny, wziętych z legendy o św. Florianie, KP 30 – „Cetera omnia ut de s. Georgio mart.”) lub o jednym męczenniku (KP 31). Biblioteka Ossolineum, rkps 5706 natomiast odmiennie – psalmy o jednym męczenniku należy wziąć dla trzeciego nokturnu, a wszystko inne także z oficjum o jednym męczenniku

³⁷ Archiwum Kapituły Metropolitalnej na Wawelu, rkps KP 27; Biblioteka Jagiellońska, rkps 1256.

³⁸ Archiwum Kapituły Metropolitalnej na Wawelu, rkps KP 29, 30, 31; Biblioteka Jagiellońska, rkps 1255 (*Helena desiderio plena orabit*), 166/54 (*suffragium de s. Crucis*), B 18; Biblioteka Ossolineum, rkps 5706.

³⁹ Archiwum Kapituły Metropolitalnej na Wawelu, rkps KP 29, 30, 31; Biblioteka Jagiellońska, rkps 1255, Biblioteka Ossolineum, rkps 5706.

⁴⁰ Archiwum Kapituły Metropolitalnej na Wawelu, rkps KP 27; Biblioteka Jagiellońska, rkps 1256.

⁴¹ Biblioteka Jagiellońska, rkps 1258, B 18.

⁴² Biblioteka Jagiellońska, rkps 1258, B 18.

⁴³ Archiwum Kapituły Metropolitalnej na Wawelu, rkps KP 27; Biblioteka Jagiellońska, rkps 1256.

⁴⁴ Biblioteka Jagiellońska, rkps 1258, B 18, natomiast Biblioteka Jagiellońska, rkps 1256 informuje, że antyfony należy zacerpnąć z *commune de uno martyre*.

⁴⁵ Rękopisy 1258 z Biblioteki Jagiellońskiej i B 18 z Biblioteki Paulinów w Krakowie podają tylko ten jeden psalm (w B 18 pozostawiono dwa miejsca na wpisanie pozostałych). W święto męczennika stosowano psalmy wspólne: w pierwszym nokturnie *Beatus vir* (1), *Quare fremuerunt* (2), *Domine quid multiplicati* (3), w drugim nokturnie *Cum invocare* (4), *Verba mea auribus* (5), *Domine Dominus noster* (8), a w 3 nokturnie *In Domino confido* (10), *Domine quis habitabit* (14) i *Domine in virtute* (20); *Liber horarum canonicarum*, dz. cyt., k. 236r-v. Zob. W. Danielski, *Kult św. Wojciecha*, dz. cyt., s. 167 (w 2 nokturnie autor zamiast psalmu 8 podaje 6).

(1) i responsorium *Gloria et honore*⁴⁶. Jeszcze większe zróżnicowanie dotyczy czytań w nokturnach. Niektóre brewiarze podają trzy lekcje z legendy o św. Florianie – ale nie zawsze te same – z responsoriami i wersetami też niejednolitymi: 1 – *Cum venisset sacrilegorum principum preceptum*⁴⁷, 2 – *Audiens autem Florianus tanta fieri in lauriaco*⁴⁸, 3 – *Preses autem Aquilinus audiens de eo*⁴⁹ albo *Preses vero iussit stapulas beati Floriani*⁵⁰, albo też *Dixit eis quid aliud queritis nam et ego christianus sum*⁵¹, natomiast tylko jeden ma zestaw następujący⁵²: 1 – *Preses Aquilinus audiens que beatus Florianus*, 2 – *Tunc iniquissimus preses cum se superatum videt*, 3 – *Ligato autem lapide magno ad collum eius*. Jeden kodeks umieszcza na samym końcu oficjum o św. Florianie fragment legendy, ale nie dzieli go na poszczególne lekcje. Trzy części wyróżniają się jednak przez zastosowanie dużych inicjałów: 1 – *In diebus illis sub Diocletiano et Maximiano imperatoribus facta est persecutio christianorum*, 2 – *Illi autem statim comprehensum eum duxerunt*, 3 – *Tunc preses cum se superatum videret*⁵³. Natomiast inne kodeksy umieszczają obszerne fragmenty tej legendy tekstem ciągłym w innym miejscu księgi⁵⁴ bądź na samym jej końcu⁵⁵, nie wprowadzając żadnych podziałów wskazujących na odrębne lekcje. Oznacza to, że odpowiednie fragmenty do odczytania dobierano dowolnie albo z zasady, albo z konieczności. Zawsze jednak był to tekst lub fragmenty tej samej legendy opisującej męczeństwo św. Floriana. Niektóre kodeksy przed tymi czytaniem umieszczają homilię św. Augustyna *Ego sum vitis vera*⁵⁶, natomiast dobór responsoriów i wersetów był dosyć swobodny. I tak pierwsze responsorium mogło być *Cordis ac vocis* z wersetem *Ipsius meritis*⁵⁷ albo *Cum*

⁴⁶ Biblioteka Jagiellońska, rkps 1258; Biblioteka Paulinów w Krakowie, rkps B 18; Archiwum Kapituły Metropolitalnej na Wawelu, rkps KP 27 i 31 podają to responsorium jako werset oraz KP 27 drugi werset *Tristitia vera*.

⁴⁷ Archiwum Kapituły Metropolitalnej na Wawelu, rkps KP 31; Biblioteka Jagiellońska, rkps 1255, B 18.

⁴⁸ Archiwum Kapituły Metropolitalnej na Wawelu, rkps KP 31; Biblioteka Jagiellońska, rkps 1255, B 18; Biblioteka Ossolineum, rkps 5706.

⁴⁹ Biblioteka Jagiellońska, rkps 1255.

⁵⁰ Archiwum Kapituły Metropolitalnej na Wawelu, rkps KP 31, B 18.

⁵¹ Biblioteka Ossolineum, rkps 5706.

⁵² Archiwum Kapituły Metropolitalnej na Wawelu, rkps KP 30.

⁵³ Biblioteka Jagiellońska, rkps 1258.

⁵⁴ Por. Biblioteka Jagiellońska, rkps 1256, k. 61r–62r.

⁵⁵ Por. Biblioteka Jagiellońska, rkps 166/54, k. 487v–488r, w ramach odrębnej części *Historie de patronis*, gdzie oprócz legendy o św. Florianie umieszczono jeszcze żywoty św. Wojciecha, św. Wacława i św. Stanisława.

⁵⁶ Biblioteka Jagiellońska, rkps 1258; Biblioteka Paulinów w Krakowie, rkps B 18 (w obydwu kodeksach homilia ta jest tylko zapowiedziana przez incipit).

⁵⁷ Biblioteka Paulinów w Krakowie, rkps B 18; Biblioteka Jagiellońska, rkps 1258.

tyrani deseurent z *Nam preses*⁵⁸, albo też *Beatus vir*⁵⁹, drugim *Sub ea tempestate z Inundatione facta illi*⁶⁰ lub *Ad pontem igitur anesi fluminis z Cum ceciderit*⁶¹, lub też *De ore*⁶² i wreszcie trzecim *Beate martyr Floriane z Quid enim oremus*⁶³ względnie z wersetem *Sola pro etate*⁶⁴ albo *Filie Ierusalem*⁶⁵.

Znacznie rzadsze są informacje dotyczące laudesów, ale za to bardziej zgodne. W ramach tej godziny kanonicznej wykonywano pięć antyfon i pięć psalmów. Podawane przez brewiarze antyfony to: albo tylko jedna *Iustum deduxit*⁶⁶, albo pięć następujących: *Sanctus in flumen lactatur, Iubilemus, Altarum in velamento, Benedicit Deo vivo, Exultemus in rege*⁶⁷, zaś psalmy tylko w jednym kodeksie wskazane są wprost: *Dominus regnavit* (92), *Iubilate* (99), *Deus Deus* (62), *Benedicite* (*Kantyk trzech młodzieńców* z Księgi Proroka Daniela), *Laudate* (148 lub 150)⁶⁸. Kapitulum było z tekstów wspólnych o jednym męczenniku⁶⁹, responsorium *Ad pontem igitur*⁷⁰, hymn *Sermone blando angelus dixit*⁷¹ lub *Vita sanctorum*⁷², werset *Corona aurea*⁷³, a antyfona do kantyku *Benedictus: Dum eterne diei*⁷⁴ albo *Iste cognovit*⁷⁵.

Godziny mniejsze bardzo rzadko były w ogóle zaznaczane. Jeden z brewiarzy podaje na te godziny tylko jedną antyfonę *ad horas: Iustum deduxit*⁷⁶, inny natomiast na prymę *Sanctus Florianus egregius martiri Christi* z jednym psalmem *Deus in nomine tuo* (53), na tercję *Sanctus vir Floria-*

---

⁵⁸ Biblioteka Jagiellońska, rkps 1258 (w tym brewiarzu podano wyjątkowo obydwie responsoria).

⁵⁹ Archiwum Kapituły Metropolitalnej na Wawelu, rkps KP 30.

⁶⁰ Biblioteka Jagiellońska, rkps 1258.

⁶¹ Biblioteka Paulinów w Krakowie, rkps B 18.

⁶² Archiwum Kapituły Metropolitalnej na Wawelu, rkps KP 30.

⁶³ Biblioteka Jagiellońska, rkps 1258.

⁶⁴ Biblioteka Paulinów w Krakowie, rkps B 18. Ten kodeks umieszcza jeszcze jedno responsorium *Quid enim oremus* (!) z tym samym wersetem *Sola pro etate*.

⁶⁵ Archiwum Kapituły Metropolitalnej na Wawelu, rkps KP 30.

⁶⁶ Archiwum Kapituły Metropolitalnej na Wawelu, rkps KP 27, 30.

⁶⁷ Biblioteka Jagiellońska, rkps 1258, B 18.

⁶⁸ Biblioteka Jagiellońska, rkps 1258. Są to psalmy wspólne, które wykonywano w niedzielnej jutrzni w okresie w ciągu roku – por. *Liber horarum canonicarum*, dz. cyt., k. 148r–150v.

⁶⁹ Por. Biblioteka Jagiellońska, rkps 1258.

⁷⁰ Biblioteka Paulinów w Krakowie, rkps B 18.

⁷¹ Archiwum Kapituły Metropolitalnej na Wawelu, rkps KP 27.

⁷² Biblioteka Paulinów w Krakowie, rkps B 18.

⁷³ Archiwum Kapituły Metropolitalnej na Wawelu, rkps KP 27.

⁷⁴ Biblioteka Jagiellońska, rkps 1258.

⁷⁵ Archiwum Kapituły Metropolitalnej na Wawelu, rkps KP 27.

⁷⁶ Archiwum Kapituły Metropolitalnej na Wawelu, rkps KP 27.

nus martyr Dei, na sekstę *Aquila venit a iussu divino* też z jednym psalmem *Deficit desiderio* (118) i na nonę *Floriane Dei miles mundi*⁷⁷.

Drugie nieszpory z natury rzeczy również są potraktowane zwięźle, a to z tej przyczyny, że większość elementów tej godziny była taka sama jak w laudesach. I tak z antyfon podano tylko *Iustum deduxit*⁷⁸ albo *Sanctus in flumen dominum*⁷⁹, z psalmów zaś znamy tylko *Beatus vir qui timet*⁸⁰ (111). Responsorium *Ad pontem igitur* z werselem *Cum ceciderit iustus*⁸¹, hymn *Vita sanctorum* i werseł *Gloria et honore*⁸², antyfona do *Magnificat: Beatus vir qui metuuit*⁸³ lub *O florem eden*⁸⁴, ale również *Ad vesperam vite mortalitatis*⁸⁵. Tylko jeden brewiarz wymaga na zakończenie nieszpórów paschalnego suffragium *Surrexit Dominus*⁸⁶.

Oficjum rymowane o św. Florianie

Oficjum rymowane *Historia propria sancti Floriani* znajduje się w jednym tylko brewiarzu, i to tym datowanym najpóźniej⁸⁷. Interesującym będzie jednak zauważyć, że – jak podaje XVI-wieczny drukowany brewiarz wydany z polecenia biskupa Jana Konarskiego w 1507–1508 roku – odmawianie tego oficjum pozostawione było wolnemu wyborowi duchownych: „Et si placet hystoria propria hic habetur cum eius legenda”⁸⁸. W sytuacji zaś, gdy nie podejmowano by odmawiania tego własnego oficjum, przewidziane były formuły z *commune de uno martyre tempore paschali*. Brewiarz

⁷⁷ Biblioteka Jagiellońska, rkps 1258.

⁷⁸ Archiwum Kapituły Metropolitalnej na Wawelu, rkps KP 27; Biblioteka Jagiellońska, rkps 1255.

⁷⁹ Biblioteka Jagiellońska, rkps 1258. B 18 informuje, że antyfony mają być te same, co w laudesach.

⁸⁰ Archiwum Kapituły Metropolitalnej na Wawelu, rkps KP 27, co oznacza, że pozostałe należy zaczerpnąć z *commune de uno martyre* jak w przypadku matutinum, czyli: *Credidi* (115), *Ad Dominum cum tribularer* (119), *Ad te leuauit* (122), *De profundis* (129) – *Liber horarum canonicarum*, dz. cyt., k. 237r; zob. W. Danielski, *Kult św. Wojciecha*, dz. cyt., s. 167.

⁸¹ Biblioteka Jagiellońska, rkps 1258.

⁸² Archiwum Kapituły Metropolitalnej na Wawelu, rkps KP 27; Biblioteka Jagiellońska, rkps 1258. Biblioteka Jagiellońska, rkps 1255 podaje osobliwie werseł *Vita sanctorum*.

⁸³ Archiwum Kapituły Metropolitalnej na Wawelu, rkps KP 27; Biblioteka Jagiellońska, rkps 1255.

⁸⁴ Archiwum Kapituły Metropolitalnej na Wawelu, rkps KP 31.

⁸⁵ Biblioteka Jagiellońska, rkps 1258, B 18.

⁸⁶ Archiwum Kapituły Metropolitalnej na Wawelu, rkps KP 27.

⁸⁷ Biblioteka Czartoryskich, rkps 2780 pochodzący z ok. 1500 roku, s. 726–730. Brewiarz z Biblioteki Jagiellońskiej, rkps 1258, przyjął już dużo elementów oficjum rymowanego, ale jest ono wciąż bardzo niekompletne; nie zostało też określone jako „historia propria”.

⁸⁸ *Liber horarum canonicarum*, dz. cyt., k. 299r.

2780 zawiera podobne wskazówki, gdy przewiduje odmawianie poszczególnych elementów oficjum częściowo z tekstów wspólnych o jednym męczenniku, a częściowo ze święta św. Jerzego.

Brewiarz ten posiada najbardziej rozwinięte i najbardziej dojrzałe oficjum o św. Florianie, co w sposób oczywisty tłumaczy się przez fakt, że jest on kodeksem najmłodszym spośród wszystkich tutaj prezentowanych. Jednak formuły w nim zastosowane nie są nowe, wszystkie już spotkaliśmy w brewiarzach wcześniejszych. Wyjątkiem są tylko trzy lekcje z drugiego nokturnu: 1 – *Que acceptis duobus bobus corpus rubo circumvoluit*, 2 – *Dum autem irent ad turbam sancti Floriani ubi requiescebant alia plura corpora*, 3 – *Et cum gratias egissent pape iter arripiunt cum autem venerunt*, dla którego we wcześniejszych kodeksach w ogóle żadnych nie podawano. Fragmety te, zaczerpnięte nie z niemieckiej *Passio*, ale z polskiej *Translatio sancti Floriani*, nie powtarzają się jednak w nieco późniejszym brewiarzu z lat 1507–1508. W nokturnie pierwszym lekcje są te same, które posiada tylko brewiarz katedralny KP 30, co mogłoby wskazywać na ich wzajemną zależność redakcyjną. Natomiast większość responsoriów i wersetów wykonywanych po poszczególnych lekcjach, a stosowanych do tego czasu, została w tym egzemplarzu dobrze zagospodarowana. Wykorzystano je do lekcji oficjum rymowanego – sześciu z legendy o św. Florianie, które różnią się od podanych w brewiarzu z lat 1507–1508, oraz trzech ze wspomnianej już homilii św. Augustyna. Jednakże oficjum to nie ma jeszcze wszystkich własnych elementów – posiada na przykład tylko jeden hymn. Niewielkie braki uzupełnia dopiero oficjum brewiarza z 1507–1508 roku, które – przy nieznacznych różnicach tekstowych oprócz zasygnalizowanych wyżej – przedstawia się następująco:

Oficjum rymowane o św. Florianie według *Liber horarum canonicarum* z 1507–1508 roku⁸⁹

I NIEZPORY

Antyfony

1. Invicti militis tui Christe nos Floriani per cationibus a peccatis emunda et beata meritorum nos fruge pietatis tuae large core fecunda et tandem perduc ad gaudia caelorum iocunda, alleluia.

2. Sanctus Florianus egregius martyr Christi data super se sententia mortis gaudens exultans ibat ad mortem qua se creditur prevenire ad aeternam gloriam, alleluia.

---

⁸⁹ K. 299r–300v. Takie samo oficjum zawiera drukowane *Breviarium Cracoviense* z 1516 roku, k. 366r–368v.

3. Sanctus Florianus martyr Domini qui pro amore Christi sanguinem suum fudit miles Christi gaudet in caelestibus, alleluia.

4. Aquila venit a iussu divino quae protexit corpus sancti Floriani, non venit ad devorandum sed venit ad conservandum, alleluia.

5. Floriane Dei miles mundi vincens aciem pelle machinas hostiles cui persolve glaciem et per actus nos heriles duc ad Christi faciem, alleluia.

Psalmi

Laudate⁹⁰.

Capitulum

Beatus vir, qui inventus est sine macula et qui post aurum non abiit ne speravit in thesauris pecuniae; quis est hic, et laudabimus eum; fecit enim mirabilia in vita sua⁹¹.

Responsorium

Beate martyr Floriane⁹².

Hymn

1. Gratuletur ecclesia
ova meli praeconia,
Deo canens cum gratia
pro Floriani gloria.

2. Hic apud urbem Thetiam
linquens domum familiam,
Laureacum accelerat
quia sanctos pati noverat.

3. Mox a commilitonibus
tentus verbis verberibus,
iam mulcatur, iam frangitur,
nec a fide reflectitur.

4. Hinc uncis fractis scapulis
vir insons sine maculis,
dum iactatur in flumine
tortor privatur lumine.

5. In petra corpus nobile
cura sernatur aquilae,
ut se martyr mandet terrae piam
moveret Valeriam.

6. Cum ad humandum ducitur
iumentum sancti premitur,
mire tamen reficitur
fons novus quia funditur.

7. Exsultet caeli curia
de spiritus praesentia,
sancta carnis materia

---

⁹⁰ „Per omnia”, czyli 112, 116, 145, 146, 147.

⁹¹ „Ut supra patet” (Syr 31, 8–9).

⁹² „Infra nonum”, to znaczy: jak to po 9 lekcji.

gaudet repellens noxia.

8. Sit trinitati gloria
pro martyris victoria,
cuius nobis oratio
sit scelerum remissio. Amen.

Werset

Gloria et honore.

Antyfona do Magnificat

O florem Eden purpureum beatissimum Florianum qui saeculi militiam in vitae comutans innocentiam ad martyrii agonem per fidei properat confessionem, pro Christo letus occubuit regnum quem supernum obtinuit cuius meritis in caelis commendemur et precibus terris, alleluia.

Psalm

Magnificat.

*Kolekta*⁹³

Deus qui nos annua beati Floriani martyris tui gloriose passionis solemnitate letificas, solita pietatis tue largitate, concede benignus, ut cuius famosum victoriae triumphum pio amore veneramus in terris, societatis eius adipisci, te largiente mereamur in caelis.

MATUTINUM

Invitorium

Florem quo floret Florianus mundus adoret. Ipsi laude pia iubilando frequens, alleluia.

Psalm

Venite.

*Hymn*⁹⁴

1. *Mente colant christiani
festum sancti Floriani,
prece cuius relaxantur
qui peccatis implicantur.*
2. *Ille ritus paganorum
in conspectu tyrannorum,
testis Christi condemnavit,
cuius fidem praedicavit.*
3. *Aquilinus inde dolens
vir prophanus Iovem colens,
nec promissis nec tormentis
fidem vicit confitentis.*
4. *Regi regum honor Deo
glorioso qui tropheo*

---

⁹³ „Oratio ut supra”.

⁹⁴ „Ad nocturnum”.

sanctum suum coronavit
dum in pugna confortavit. Amen.

1 NOKTURN

Antyfony

1. In Floriano latuit sub militari clamide, Christi thyro qui patuit dum pugnam petit avide, alleluia⁹⁵.

2. Ingerebat ultroneus se pugnae vir idoneus, nec hostem Christi tremuit qui Lauriaci fremuit, alleluia.

3. Studibus cum crudelibus ceditur a tortoribus, gaudet sicut ad epulas ferro frangente scapulas, alleluia.

Werset

Gloria et honore.

Lekcja 1

In diebus illis. Cum venisset sacrilegorum principum Diocletiani et Maximiani praeceptum apud Miricum ripensem, administrante Aquilino praeside, adveniens praeses in castrum Laureacense caepit vehementer inquirere christianos. Et comprehensi sunt sanctorum numero quadraginta. Qui diutissime concertantes et multis suppliciis cruciati missi sunt in carcerem. Ad quorum confessionem beatus Florianus gaudens accessit.

Responsorium

Cordis et vocis organo pangamus laudes Floriano. Qui te suo in sanguine glorificavit Domine, alleluia.

Werset

Ipsius meritis nobis Deus annue mitis.

Lekcja 2

Qui cum habitasset in Thetia civitate audiens haec fieri Lauriaco dixit ad suos fratres et commilites. Oportet me Lauriacum ire ad praesidem et ibidem pro Christi nomine diversa supplicia sustinere. Et valedicens suis iter arripuit. Cumque autem veniret non longe Lauriaco, ingressus pontem quo fluvium transire solet, obvios habuit milites cum quibus antea militaverat. Et cum interrogasset eos quo pergerent, dixerunt ad eum. Non audis precepta imperatorum quae venerunt ad praesidem, qui iubent omnes homines diis libamina offerre. Qui autem noluerint diversis suppliciis interibunt.

Responsorium

Dum tyranni deseurent et Christ servos punirent, hic vir inclitus adivit urbem Lauriacum imperterritus, alleluia.

Werset

Nam praeses Aquilinus fidem veram fassum mactavit ibidem.

Lekcja 3

Hoc audiens Florianus dixit ad commilitones. Quid nam alios quaeritis, nam et ego christianus sum. Quem arripientes duxerunt ad praesidem. Cui ait Floriane ut quod isti de te

⁹⁵ „Psalmi de martyre” – zob. przypis 45.

dicunt veni et sacrificia diis sicut ego, ut tormenta evades, et ne cum contemptoribus puniaris. Cui beatus Florianus respondit haec nullo modo facturum se dixit sed seipsum dare vellet in sacrificium Deo viventi. Quod autem praeceptum tibi est exerce.

Responsorium

Sub ea tempestate quae Dyocletiani feritate navim ecclesiae exagitabat beatus Florianus in habitu militari christianis exemplum se constantiae fidelibus prestabat. Dum ad martyrum coronam festinabat, alleluia.

Werset

Inundatione facta illisum est flumen illi et non potuit eum movere.

2 NOKTURN

Antyfony

1. Martyr Dei Florianus unius horae spatio benedicebat Dominum et omnes qui ducebant eum territi sunt non praesumentes eum tangere, alleluia.

2. Domine Deus meus in te speravi et te denegare non possum sed tibi milito et sacrificium laudis offero, alleluia.

3. Dexteram tuam Christe protegat me quoniam nomen tuum est benedictum et laudabile in saecula, alleluia.

Werset

Posuisti Domine super.

Lekcja 4

Tunc praeses commotus ira iussit eum multis suppliciis torqueri. Beatus autem Florianus in se data sententia huiusmodi praecipitandi in fluvium gaudens et hilaris ibat ad Enesum fluvium tamquam ad lavacrum. Cum autem venisset ad locum fluvii ligaverunt lapidem ad collum eius. Rogavitque ut sibi orandi spatium darent. Et impetravit. Stans autem Florianus contra orientem oravit dicens: Domine Iesu Christe accipe spiritum meum. Oravit enim quasi spatium unius horae, ita ut verentur eum tangere qui eum duxerunt.

Responsorium

Martyr venerandus dum sese commilitonem Christi faceretur supplicem, mox ad saevum ducitur iudicem, alleluia.

Werset

Sed nec blandimentis separari recta fide quivit neque tormentis.

Lekcja 5

Tunc adveniens quidam iuvenis dixit ad milites: cur non facitis mandatum praesidis, et haec dicens praecipitavit eum de ponte in fluvium Enesim. Et statim praecipitator excaecatur. Fluvius autem suscipiens Christi martyrem corpus eius in cuiusdam saxi summitate deposuit. Tunc divino nutu adveniens aquila alis suis sanctissimum corpus protegebat. Post hoc beatus Florianus manifestavit se cuidam matronae Valeriae nomine, Deo devotae, eique designavit locum sepulturae.

Responsorium

Tortores sanctum verberant bis flagro crudeli, et scapulas lacerant unguis ferreis in fide stante fidei, alleluia.

Werset

Constans supplicii vir Dei opposuit clipeos fidei.

Lekcja 6

Mulier autem festinans venit ad fluvium Enesim. Pro timore autem gentilium virgultis corpus involuit, simulabat se quasi ad hortum claudendum virgulas ducere. Veniensque ad locum ubi sanctus assignaverat secreta cum festinatione sepelivit. Ubi per virtutem Domini nostri Iesu Christi fiunt multa miracula. Acta autem sunt haec tempore Dyocletiani et Maximiani, et nequissimo praeside Aquilino.

Responsorium

Ad pontem igitur Enesii fluminis iussu perducitur Aquilini praesidis unde facta oratione praecipitur sed ab unda super lapidem reclinator, ubi ab aquila corpus eius expansis alis servatur, alleluia.

Werset

Cum ceciderit iustus non collidetur quia Dominus supponit manum suam.

3 NOKTURN

Antyfony

1. In Domino confisus fortis athleta Florianus fractionem scapularum fortiter sustinuit et idcirco ad montem virtutum migravit victoriosus, alleluia.

2. Sine macula beatus Florianus ingressus est tabernacula tua Domine, quia viriliter operatus est iustitiam, requiescet in monte sancto tuo, alleluia.

3. Domine virtus et laetitia iustorum quoniam tu pervenisti dilectum tuum Florianum dono gratitae benedictionis tuae cessum secutus est morte gloriosae passionis cum corona victoriae dedisti ei vitam in saeculum saeculi, alleluia.

Werset

Magna et gloria.

Homilia

Ego sum vitis vera et pater meus agricola⁹⁶.

Responsorium

O vere fecundum palmitem qui per Christum veram vitem se tuis fructum multum relavit dum sepultum iumentum vectans lassatur et novo fonte potatur, alleluia.

Werset

A Domino quod factum claret dum ad haec tempora manans nunquam aret.

---

⁹⁶ Homilia św. Augustyna *De eodem locorum* z oficjum „de martyre” rozłożona na trzy odrębne fragmenty, k. 293v.

Responsorium

Se quia Valeriae monstrat martyr humandum conditur, hincque duae virtutes corpus eius sunt venerantes, alleluia.

Werset

Infirmi si quidem varii curantur ibidem.

Responsorium

Beate martyr Floriane Dominum pro nobis deprecare ut relaxet mala quae commisimus ac donet bona que speramus, sola pietate paterna qua mortalibus largitur aeterna, alleluia.

Werset

Quid enim oremus sicut oportet nescimus sed ipse spiritus postulet pro nobis.

*Responsorium*⁹⁷

Hodie praeclarissimus miles Deo dignus onere carnis solutus caelos petiit laureatus, coniunctus angelorum agminibus gaudet cum gloria Florianus, alleluia.

Werset

Ecce vere Israhelita in quo dolus non est.

Hymn

Te Deum laudamus.

Werset

Corona aurea super.

LAUDES

Antyfony

1. Sanctus in fluvium dum iactatur praecipitator excaecatur artus in petra ponunt nobiles elationes fluctus mirabiles, alleluia⁹⁸.

2. Iubilemus dulcisone tibi Christe Iesu redemptor bone cuius portas in confessione intravit martyr cum exultatione, alleluia.

3. Altarum in velamento invito fatigata tormento exsultans caro requiescit nec paenas ultra pavescit, alleluia.

4. Benedicit Deo vivo terra dum novo fontis rivo fovet animalia sanctum ducentia, alleluia.

5. Exsultemus in rege qui pietatis lege optatam dat salutem populo appropinquanti martyris sui tumulo, alleluia.

*Capitulum*⁹⁹

Beatus vir, qui inventus est.

---

⁹⁷ Responsorium do wyboru – „vel istud”.

⁹⁸ „Psalmi laudum consueti”, czyli te psalmy z psalterza tygodniowego, które zwyczajnie przypadały na dany dzień tygodnia – por. *Liber horarum canonicarum*, dz. cyt., k. 165r–196r.

⁹⁹ „Ut patet”.

Hymn

1. Saepe martyr verberatus
uncis carnes laceratus,
Deum dicens colo trinum
confutavit Aquilinum.

2. Idem facis Aquiline
quod prementes florem spinae,
punis premis sanctum florem,
reddit pressus flos odorem.

3. Nunc o martyr Deo care
fac nos hostes debellare,
impugnantes fidem Christi,
quam tenendo non cessisti.

4. Prestet haec cum patre natus
simul utriusque flatus,
quorum compar est maiestas
honor perpes et potestas. Amen.

Werset

Corona aurea super.

Antyfona do Benedictus

Dum aeternae diei aurora illuxerit dum tuba novissima sonuerit praeclare martyr Floriane nos digneris adiuvare ut gratia solis iustitiae sanctorum perfruamur splendore, alleluia.

Psalm

Benedictus.

*Kolekta*¹⁰⁰

Deus qui nos annua.

W godzinach mniejszych antyfony jak w laudesach.

2 NIESZPORY

*Antyfony jak w laudesach, psalmy wspólne o jednym męczenniku*¹⁰¹

Responsorium

Ad pontem igitur.

Antyfona do Magnificat

Ad vesperam vitae mortalis quae lucescit in requiem sanctis, ad finem cursus stadii praesentis dum bravium accipitur Dei miserantis beatus Florianus nobis tarde currentibus tamen fide spe tendentibus, ut ad regnum perveniamus aeternum succurrat nunc et in aeternum, alleluia.

---

¹⁰⁰ „Oratio ut supra”.

¹⁰¹ Zob. przypis 80.

Psalm

Magnificat.

*Kolekta*¹⁰²

Deus qui nos annua.

*

Przeanalizowanie zawartości średniowiecznych brewiarzy krakowskich pod kątem oficjum o św. Florianie nasuwa następujące wnioski. Im brewiarze są starsze, tym tekstów oficjum jest mniej. Trzy z nich posiadają tylko kolekty¹⁰³. Inny, mniej więcej im współczesny, zawiera ponadto niektóre antyfony i hymny. Stopniowo z czasem pojawiają się bądź to lekcje wzięte z legendy o św. Florianie, bądź też sama legenda w jednym ciągłym opowiadaniu zamieszczona w innym miejscu księgi. W tych kodeksach oficjum wzbogaca się stopniowo, choć nieregularnie o pozostałe elementy liturgiczne. Przy czym, jak zasygnalizowano to na wstępie, szybciej osiągały dojrzałość te brewiarze, które używane były w kolegiacie na Kleparzu, niż te, które wykorzystywano w katedrze na Wawelu, co mogłoby świadczyć o żywym i trwałym kulcie św. Floriana w świątyni poświęconej jego imieniu i byłoby swoistym wyjątkiem w skali całej diecezji. W końcu liturgia godzin ku czci naszego świętego osiąga swój szczyt w oficjum rymowanym.

Warto sięgnąć do brewiarza wydanego w 1538 roku, który nie ma już oficjum rymowanego. Teksty na dzień św. Floriana przewidziano w nim z *commune de uno martyre tempore paschali*¹⁰⁴ z trzema lekcjami: 1 – *Temporibus Diocletiani. Beatus Florianus cuiusdam militie prefectus fuit*, 2 – *Et cum fide Christi intrepide confiteretur*, 3 – *Ego sum vitis et pater*. Ostatnia jest już jednak lekcją patrystyczną. Łatwo zauważyć, że nie są to już lekcje, które występowały w dotychczasowych brewiarzach. Odmienność ich incipitów tłumaczy się tym, że teksty dobrano z innej redakcji legendy¹⁰⁵. Na oktawę św. Floriana wyznaczono w tym brewiarzu dwie kolejne lekcje, ale z legendy translacyjnej o świętym: 1 – *Sub eo tempore quo romani*; 2 – *Post multa tandem temporum*; natomiast trzecią również patrystycz-

---

¹⁰² „Oratio ut supra”.

¹⁰³ Archiwum Kapituły Metropolitalnej na Wawelu, rkps KP 26, k. 309r; KP 32, k. 345r; KP 33, k. 282r.

¹⁰⁴ Por. *Breviarium Cracoviense* z 1538 roku, k. 323r-v.

¹⁰⁵ Znajduje się ona w *Legende sanctorum Adalberti, Stanislai, Floriani inclity regni polonie patronorum, ac de translationibus eorum in forma lectionum breviter ordinate pro simplicibus predicatoribus verbi dei peruitiles*, Cracoviae 1517, J. Haller, k. 8r–10v. Legenda obejmująca oprócz *Passio sancti Floriani* również *Translatio sancti Floriani* podzielona jest na dziewięć lekcji.

ną *Ego sum vitis*, jak w samo święto¹⁰⁶. Ten sam brewiarz zawiera ponadto trzy zestawy po trzy lekcje z legendy tej samej redakcji przeznaczone dla wotywnego oficjum o św. Florianie odmawianego w każdą środę okresu zwykłego, jeśli nie wypadał wówczas inny obchód liturgiczny¹⁰⁷. „Z tego samego źródła ułożono czytania brewiarzowe, ostatecznie zredagowane przez Stanisława Sokołowskiego i wydane w Krakowie w 1599 r. jako *Officia propria patronorum provinciae Poloniae*”¹⁰⁸.

Kraków

KS. SZYMON FEDOROWICZ

Słowa kluczowe

św. Florian, brewiarz, oficjum rymowane, rękopisy, kodeksy liturgiczne

Summary

Saint Florian Office in the Medieval Cracow Breviaries

The liturgical cult of Saint Florian in the Cracow Church was developing rapidly in medieval times. A few dozen years after his relics had been brought to Cracow, a native patron – Saint Stanislaus – became a saint. Since then the cult of a foreign and unknown martyr deteriorated. The revival of Saint Florian's cult was possible under the influence of Zbigniew Oleśnicki, a bishop who appointed him as patron saint of the whole Polish Kingdom, thus making him equally important as Saint Adalbert, Saint Stanislaus and Saint Waclaw. Since that time the liturgical cult of Saint Florian was of high significance, which can be certified by liturgical texts and formulas found in Cracow medieval breviaries. The analysis of their content leads to the conclusion that the older the breviaries, the fewer texts mentioning Saint Florian. The oldest breviaries contain only the liturgical collect referring to him. The newer ones are gradually enriched with the elements of choral liturgy and lessons originating from the legend about Saint Florian. Between the 15th and 16th centuries the liturgy in honor of Saint Florian culminates in the rhymed office.

Keywords

St Florian, breviary, rhymed office, liturgical manuscripts

---

¹⁰⁶ *Breviarium Cracoviense* z 1538 roku, k. 326r-v. Wcześniejszy brewiarz *Liber horarum canonicarum* dla oktawy przewiduje teksty wspólne o jednym męczenniku w okresie wielkanocnym i nie podaje żadnych własnych lekcji na ten dzień – k. 302r.

¹⁰⁷ Por. *Breviarium Cracoviense* z 1538 roku, k. 448v–449v; 455r.

¹⁰⁸ W. Schenk, *Kult świętych w Polsce*, dz. cyt., s. 87.

